

Socialismus jako sekularizovaná společnost

„Být věřícím“ v době socialismu – případová studie

Lucie Hlavinková

Úvod

Tato případová studie zkoumá životní zkušenosti a pocity věřících lidí, členů Římskokatolické církve, kteří se aktivně zúčastňovali náboženského života v době socialismu či pocházejí z takovýchto rodin. Základní výzkumná otázka se týkala toho, jakým způsobem pociťovali svou odlišnost v sociálním kontextu – tedy jaké bylo jejich postavení jakožto aktivních věřících v socialistické, sekularizované společnosti a jaké strategie vyvíjeli jako členové marginalizované skupiny v rámci sociálního kontextu.

Pro tuto problematiku je v rámci religionistických studií zvláště vhodný kvalitativní přístup, který umožňuje získat podrobnější informace, hlubší vhled a pochopení interakcí respondentů - tomu, jakým způsobem dávají sociálním faktům význam a smysl, a také jaké jsou vazby mezi objektivními strukturami sociálního světa na jedné straně a subjektivními významovými představami respondentů na straně druhé.

„Být věřícím“ v Československé socialistické republice znamenalo žít v postavení a s identitou, na které byly kladeny určité zvláštní nároky. Tato nesamozřejmost vyplývala z politické situace, kdy byla celá společnost determinována totalitní autoritářskou politikou a celý společenský systém pod stranicko-vládní kontrolou. Páteří celého vládnoucího socialistického režimu pak byla ideologie marxismu-leninismu, která si jako ideologie totalitní kladla nárok na to, být univerzálním diskursem. Jakýkoliv partikulární diskurs, obsahující ideje, které s ním byly v nesouladu, byl potlačován jako forma odporu. Ideologie marxismu-leninismu byla státní oficiální pravdou, absolutní autoritou proti všem odlišným ideám¹.

Tato ideologie vysvětlovala veškerou společenskou realitu, komunistická strana měla informační monopol a vše kontrolovala tajná policie. Politicky bylo ovládáno všechno, včetně mimopolitické oblasti člověka.²

¹ Kopeček, Michal: *Obráz vnitřního nepřítele – revizionismus na stránkách Otázek míru a socialismu v letech 1958 – 1969* in Kárník, Zdeněk, Kopeček, Michal: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. I, Praha, 2003, s. 250.

² Balík, Stanislav, Kabát, Michal: *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha, 2004, s. 42.

Cílem totalitního státu nebylo pouze uchopit moc, ale zejména vytvořit tzv. „nového člověka“³. Vytvoření tohoto „nového člověka“ je spojeno s vytvořením tzv. masové společnosti – jedinec má být izolován a vytržen ze všech tradičních společenských struktur. Tohoto mělo být dosaženo násilnými změnami společenských vztahů, změn tradiční kultury a zejména vytvořením atmosféry strachu pomocí ideologické doktríny a čistek. Celá země prošla velkými společenskými a kulturními proměnami – jednalo se o celý komplex faktů. Mezi nimi i o destrukci předchozího předmoderního politického establishmentu, zrušení velkostatkářského zemědělského systému, industrializace a urbanizace a snížení počtu venkovského obyvatelstva.⁴

Aby byl vytvořen nový, socialistický člověk, v kontrastu s náboženskými rytmy byly vytvořeny nové, sekulární svátky – např. Nový rok, 1. Máj, Den žen apod. Štědrý den byl normálním pracovním dnem. Za nedodržování těchto nových svátků následovaly sankce.⁵

Všechny vzdělávací a výchovné instituce byly převedeny do kompetence státu již 9. května 1948.⁶ Byl definován princip jednotné výchovy a vzdělání, jehož cílem bylo vychovávat „národně a politicky uvědomělé občany lidovědemokratického státu, statečné obránce vlasti a oddané zástupce pracujícího lidu a socialismu“. Proces výchovy a vzdělání se měl na jedné straně realizovat „v souladu“ s výsledky vědeckého bádání, na druhé straně se zásadami lidovědemokratického zřízení.⁷ Výchova k marxisticko-leninskému světovému názoru měla přejít na celou společnost. Měl se „nahradit v myslích lidí starý světónázor...“⁸ „...nová inteligence musí být vychována v duchu dialektického a historického materialismu, v duchu marxismu-leninismu“.⁹ Marxismus-leninismus neměl být jen jeden z mnoha vyučovaných předmětů, ale měl proniknout do předmětů všech. Učitelé, jako státní zaměstnanci, byli vystaveni zvýšené pozornosti – byli sledováni, školeni a převychováváni. Ti, kteří nebyli ochotni se vzdát svého náboženského přesvědčení a zúčastňovali se bohoslužeb,

³ Arendtová, Hannah: *Původ totalitarismu I – III*, Praha, 1996, s. 624.

Je do jisté míry diskutabilní, zda je možné Československou socialistickou republiku skutečně označit za stát totalitní tak, jak jej chápe H. Arendtová (modelovými totalitními státy byly nacistické Německo a Sovětský svaz) či zda je vhodnější použít spíše termínu autoritativní stát, protože zde některé znaky totality chyběly (např. postava Vůdce).

⁴ Tomka, Miklós: *Marginalizace a opozice jako motivy izolacionismu a konzervatismu východoevropského katolicismu* in Hanuš, Jirí: *Náboženství v době společenských změn*, Brno, 1999, s. 96.

⁵ Verdery, Katherine: *What Was Socialism, and What Comes Next?*, New Jersey, 1996, s. 54.

⁶ Zákon č. 95/1948 Sb. O základní úpravě jednotného školství.

⁷ Gabzdilová, Soňa: *Komunistická strana Československa a školstvo na Slovensku v rokoch 1948 – 53* in Kárník, Zdeněk, Kopeček, Michal: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. I, Praha, 2003, s. 202

⁸ *Protokol 9. sjezdu KSČ 1949*, s. 348.

⁹ *Protokol 9. sjezdu KSČ 1949*, s. 103 – 104.

byli propuštěni jako nepřátelé režimu. Na akademické půdě proběhly čistky již na podzim roku 1948, u pedagogů byla ověřována oddanost nové vládní moci, členství v organizacích a politické postoje.¹⁰

Náboženská výchova jako předmět nebyla okamžitě vyřazena z vyučovacího procesu, cestou k jejímu odstranění byl postupný nátlak. Nejdříve se stala předmětem nepovinným, na který bylo třeba se zvlášť přihlásit, učitelé procházeli fází odstranění „náboženských předsudků“, aby byli připraveni přesvědčovat rodiče, aby své děti na náboženskou výchovu nepřihlašovali.

Nábožensky smýšlejícím lidem byl znemožňován přístup ke vzdělání a ke společensky významnějšímu postavení, byli vyloučeni z profesí, které by umožňovaly vychovávat, řídit či ovlivňovat práci jiných lidí. Tím ztráceli přístup k informacím a také méně vydělávali, byli vyloučeni z normálního procesu společenského vzestupu.

Být „věřícím“ v socialistické společnosti tedy znamenalo žít v podstatě v ohrožení vlastní existence. Tajná policie jako mocenský nástroj Komunistické strany disponovala sítí informátorů a kolaborantů, kteří o osobách podezřelých z ne-kladného postoje k režimu vedli spisy, kam byly zapisovány jejich aktivity. V této atmosféře nedůvěry a podezřívání nikdo nemohl vědět, komu věřit a kdo je informátorem.¹¹

Tímto způsobem života se u většinové společnosti a tím více u „věřících“ často vytvářela tzv. „sociální schizofrenie“ nebo „duplicita“. Tzv. „veřejné já“ bylo používáno v běžném styku (na pracovišti, na schůzích apod.) a teprve doma, mezi blízkými přáteli mohl člověk odhalit své „opravdové já“.¹²

Věřící jako deviant – relativní podstata deviace

Lidem, kteří i v době socialismu, tedy v sekularizované společnosti, praktikovali náboženskou víru, byla přisouzena nálepka (label) „věřící“ či „chodící do kostela“. Na otázku, proč je v totalitní (sekularizované) společnosti „věřící“ viděn jako deviant, někdo, kdo není zcela „normální“ podává vysvětlení Howard S. Becker ve své knize *Outsiders* (1966). Podle Beckera je ústředním bodem teorie deviace fakt, že deviace je tvořena společností ve smyslu toho, že „sociální skupiny tvoří deviaci určením pravidel, jejichž přestoupení ustanovuje deviaci, a aplikováním těchto pravidel na určité lidi, kteří jsou označeni jako outsideři. Z tohoto pohledu je pak zřejmé, že deviace není označení kvality toho, co člověk učinil, ale důsledek aplikace pravidel a sankcí, stanovených jinými, na

¹⁰Gabzdilová s. 210.

¹¹Verdery, Katherine: *What Was Socialism, and What Comes Next?*, New Jersey, 1996, s. 24.

¹²Verdery, Katherine: *What Was Socialism, and What Comes Next?*, New Jersey, 1996, s. 94.

„provinilce“. Deviant je ten, kterému bylo přisouzeno označení (label) devianta, deviantní chování je chování, které takto lidé označili.“¹³

Teorie labellingu je součástí interakcionistického přístupu, který říká, že deviant je ten, který byl za devianta označen. Label „věřícího“ se pak stává sociálním statutem, který určuje obraz člověka, jeho charakteristiky a sociální vztahy. Být „věřícím“ tedy znamená přijetí určitého vyžadovaného sociálního statusu. Podle Edwina Goffmana je sociální deviace sociálním statutem ve vztahu k negativním procesům stigmatizace, exkluze ze společnosti a trestání.¹⁴

V totalitní (sekularizované) společnosti určuje normy chování a jednání ten, kdo má v rukou politickou a ekonomickou moc – jako v každé jiné společnosti – a má rovněž nástroje k jejich vštěpování (médiá, komunikační prostředky) a prosazování (moc zákonodárná a výkonná).

V identitě člověka je neoddělitelně provázána sociální i vlastní identita, jak je vnímána, pociťována a prožívána. Ti lidé, jejichž sociální identity jsou vnímány jako vymykající se dominantním normám společnosti, jsou si své identity mnohem více vědomi také proto, že jejich identity jsou objektem veřejné kontroly. S důsledky stigmatizované identity (s faktem, že jsou označeni jako „věřící“) se musejí nějakým způsobem vyrovnávat. Mohou se například od své sociální identity distancovat a snažit se osvojit si jinou, mohou vyvracet charakteristiky své stigmatizované identity, mohou se snažit změnit stereotypy k ní přínáležející či si vybudovat vlastní identitu, která by jim přinášela pocit bezpečí a odrážela jejich vlastní hodnoty a volby.

Metoda výzkumu

Základním zdrojem dat byl kvalitativní výzkum, založený na metodě ohniskových skupin (focus groups), prováděný od června do října 2006. Byla provedena tři sezení s ohniskovými skupinami – ve dvou případech to byli členové tzv. modlitebních skupinek při farnostech v Bílovicích n. Svitavou a v Brně – Žabovřeskách, ve třetím případě členové církevního pěveckého sboru přínáležejícího k farnosti v Lelekovicích. Hlavním kritériem výběru respondentů byl věk (nejméně 30 let vzhledem ke zkoumané problematice, nejstarší účastník měl 65 let), poměr pohlaví mezi respondenty byl 12 mužů a 10 žen. Účastníkům byla zaručena anonymita, uvedeno je pouze pohlaví a věk. Průměrná délka jednotlivých sezení byla okolo 90 minut, sezení byla nahrávána a přepisována, získaná data pak analyzována metodou analytické indukce.

Sebepochopení vlastní identity jakožto identity člena marginalizované skupiny přišlo u respondentů ve velké většině již na základní škole. Pouze čtyři nejstarší respondenti: 65, 63, 60 a 58 let, pocházející z vesnic v Jihomoravském

¹³ Becker, Howard, S.: *Outsiders, Studies in the Sociology of Deviance*, New York, 1966, s. 9.

¹⁴ Goffman, Erving: *Stigma: Poznámky o způsobech zvládání narušené identity*, Praha, 2003.

kraji uvedli, že na nižším stupni základní školy, situované přímo ve vesnici, ve které bydleli, chodili všichni spolužáci do náboženství a pocit odlišení se objevil až na vyšším stupni základní školy.¹⁵

„Se mnou byly u prvního svatého přijímání děti těch největších komunistů.“ (žena 60 let)

„Já jsem začal chodit na základku ve 49... tak bylo normální, že větší část do kostela chodila, a že se to nějakým způsobem nevyděnilo. Většina byla věřících a to byly takový ty pouti a prosby za úrodu, to chodil předseda Národního výboru se sochama a to se slavilo jako vesnice.“ (muž 63 let).

„Já jsem narozena v osmačtyřicátém, tak na tu základku jsem šla v tom čtyřiapadesátém. Taky bych řekla, že vesnice, kde jsem byla malá, byla skoro celá věřící, na té základce jsme chodili všichni, tam byli dva kluci, co se do naší vesnice nastěhovali a nechodili do náboženství a mně to strašně vrtalo hlavou: proč oni tam nechodí, vždyť to není možný, tam musíme chodit všichni“ (smích) (žena 58 let)

První **uvědomění si vlastní odlišnosti** se tedy vždy odehrálo již na základní škole a to v osmi případech poměrně násilnou formou, kdy byli všichni žáci, kteří chodí do náboženství vyzváni vyučujícím, aby se před celou třídou postavili či zvedli ruku. Všichni respondenti, jichž se to týkalo, popisovali své velmi nepříjemné pocity, nabourání představy o učiteli jako vzoru a autoritě a o strachu, který to v nich vyvolalo.

„Přišel ředitel do třídy a jakoby se nahlas zeptal: Kdo chodí do náboženství, ať vstane! Takže tím se ten člověk musel ukázat, že je to jako on – pokud chtěl být pravdivý, že. To nešlo zatajit, on to věděl a spolužáci taky.“ (žena, 40 let)

„Ředitel, úžasný komunista, ten chtěl mít prvou školu na okrese bez náboženství A kdo že chodí do kostela a věří v Pána Boha, on že věří v čerta. Když jsme zvedli ruku - tak vyloženě posměch. Že jsem se z toho jednou rozplakala a přišla jsem domů a byla jsem z toho strašně špatná a toho ředitele jsem se vyloženě bála.“ (žena, 58 let)

„Zkrátka jsme byli jednou veřejně před celou třídou vyzváni učitelkou, kdo jsme věřící, ať zvedneme ruku. Myslím si, že na to velký důraz vedlo vedení školy, na nás upozornit.“ (Muž, 37)

Snahou učitelů a vedení školy bylo vyčlenit tyto děti z kolektivu, dát jim pocítit v souvislosti se svou vírou nepříjemné emoce, pocity studu a strachu,

¹⁵ V r. 1946 téměř 75% komunistů uvádělo příslušnost k nějakému náboženství a více než 90% voličů bylo věřících. Karel Kaplan: *Stát a církev Československu 1948-1953*, Doplněk Brno, 1993, s. 20.

zastrašit žáky i jejich rodiče tak, aby cítili, že „mají problémy“ a budou je mít zejména v souvislosti s přihláškami na střední školy.

I ti respondenti, kteří touto násilnou formou označení nebyli, si uvědomovali vlastní odlišnost v rámci kolektivu vrstevníků:

„Samozřejmě ty narážky všelijaký byly... takže nebylo to až tak pro mě lehký. Cítil jsem to spíš jako hendikep než jako výsadu, že jsem jedinej.“ (muž 47)

„Tak jsem měl nějaký ten pocit studu nebo něčeho takovýho, protože se mi ti ostatní občas posmívali, taková ta poznámka, že mi to bylo nepříjemný, že třeba vidí, že do toho kostela jdu.“ (muž, 40 let)

Během analýzy pak vyvstalo **několik možných druhů strategií**, které respondenti používali pro vyrovnání se se sociálním kontextem. Zprvce to bylo **získání si autority v kolektivu vrstevníků**, což se týkalo dětského věku:

„Když byl člověk bambula, tak si na něj dovolovali všichni, a když byl zase rváč, tak jim dal přes držku... (smích). U těch kluků, tam rozhoduje ta jejich síla – to bere všechno. Respekt.“ (muž, 46 let)

„Spolužáci to věděli... a já jsem teda jako kluk byl veliký rváč a kdyby mi někdo něco řekl, tak bych ho klidně vyhodil z oken třídy.“ (muž, 48 let)

„Já jsem byla taková, že když se mně někdo nelíbil, třeba v chování, tak jsem mu řekla: Jak si to můžeš dovolit, Pán Bůh z tebe vůbec nebude mít radost, takže... Tak jsem si asi získala takovou autoritu. (smích) (žena, 36 let)

Druhou strategií bylo **přimknutí se do společenství** k ostatním věřícím a tato strategie byla používána respondenty v různých věkových obdobích:

„Bylo to takový ilegální, byly věci, který se dělaly, jakože se to nesmělo, na druhé straně to ty lidi spojovalo a ti, co věřili a nějakým způsobem se angažovali, tak spolu drželi v takovém širším pojetí. Měli jsme společenství u Tomáška a asi to bylo u i jiných kostelů – prostě jsme jezdili, dělali jsme výlety.“ (muž, 45 let)

„Vzhledem k tomu, že to pořád ještě bylo zakázaný, tak se z toho stalo na jednu stranu úplný dobrodružství. My jsme se scházeli po bytech, po večerech, po nocích a sami jsme to cítili jako takovej odpor vůči tomu režimu a najednou člověk na to začal být hrdej nebo začal cítit, že to je svým způsobem něco výjimečného v té době.“ (muž 47 let).

Další strategií byla snaha **držet svou víru v tajnosti**. Tato strategie byla uplatňována výhradně rodinami respondentů z velkého města, protože anonymita městského prostředí byla pro tuto strategii příznivá. Respondenti či jejich rodiny svou víru vyznávali, ale snažili se co nejvíce vyhnout odhalení. Ne vždy se jim to dařilo, protože konfidenti StB předávali informace o tom, kdo se zúčastňuje bohoslužeb, do škol a na pracoviště.

„Bylo to v ilegalitě, v tichosti, tím se nikdo nechlubil... Učitelka by měla problémy s tím, kdybychom chodili na náboženství, které se vyučovalo na školách.“ (muž, 45 let)

„My jsme byly ve třídě tři a o nás to nikdo nevěděl. My jsme to o sobě věděly a o nás to nikdo nevěděl. Celých těch osm let, celou tu základní školu.“ (žena, 40 let)

„Já jsem byla ve čtvrté třídě a chodila jsem tajně do náboženství, přímo za panem farářem a chodili jsme zezadu, aby nás nikdo neviděl, že jdeme do kostela.“ (žena, 30 let)

„Problémy nastaly, až jsem začal dělat v Projektovém ústavu, tak tam zřejmě lidi mě sledovali, že do kostela chodím a potom na mě donášeli, takže potom mě kádrovák občas zastavil a hned mi říkal: Tys byl na pouti na Hostýně – hned druhý den. Takže se to nějak sledovalo. A dokonce mě jednou ulapili, když jsem šel do kostela, já jsem chodil v Husovicích, protože jsem bydlel v Židenicích a v těch Židenicích jsem chodit nechtěl, takže jsme chodili do Husovic a chodil jsem více méně do zákristie a tam dokonce ten z toho výboru KSČ tam na mě číhal a pilně tam čekal před kostelem. Takže jsem cítil, že ten tlak tam je.“ (muž, 63 let)

Po rozhovorech s respondenty se během analýzy ukázalo **vzdělání jako klíčové téma**. Touha po dosažení vyššího vzdělání, jako strategie k prosazení se ve společnosti se opakuje v mnoha podobách v různých odpovědích. Socialistický režim odpíral přístup ke vzdělání všem svým odpůrcům, tedy i praktikujícím věřícím. Důvody již byly řečeny výše: vyšší vzdělání mohlo znamenat společensky významnější postavení, přístup k informacím, vyšší platové ohodnocení a postup na společenském žebříčku, ovlivňování práce jiných lidí. Tomu všemu se režim samozřejmě snažil zamezit a to již na středních typech škol. Respondenti popisují, jakým způsobem jim byl přístup ke vzdělání odepřen – někdy byl důvod vyjádřen explicitně:

„Ale pak se to asi vědělo, že jsem takovej agilní, takže potom jsem měl problémy asi až potom sehnat nějaké studium nebo tak nějak, takže jsem se učil celkem s vyznamenáním, ale musel jsem se vyučit zámečnickem.“ (muž, 65 let)

„Maminka chtěla jít na dětskou sestru, tak jí řekli, že v žádném případě, že by mohla učit modlit děti, že maximálně učňák.“ (žena, 30 let)

„Druhý den jsem přišel, přihlášku, že chci na vysokou. No a to se úplně zděsili a řekli, že nemůžu.“ (muž, 65 let).

V některých případech však takto explicitně důvod vyřčen nebyl, přesto respondenti věděli, nebo se domnívali, že důvod byl právě to, že jsou praktikujícími věřícími.

„Až potom v osmé třídě, když jsem se hlásila na pedagogickou školu, tak jsem se samozřejmě nedostala, ale nevím, nikdo mi neřek pravdu, řekli, že kvůli prospěchu, to nebyla pravda – to vím. A tak jako vím, že spolužák ze stejné vesnice se tam dostal (na Střední pedagogickou školu – pozn. aut.) a měl horší

známky, takže známkama to určitě nebylo. No a pak jsem se už vůbec nemohla nikam dostat, jenom zase do zemědělství.“ (žena, 60 let).

„Měl jsem velice dobrý známky, ale na vysokou jsem se nedostal. To nevím proč, to mi nikdo neřekl.“ (muž, 40 let).

„Protože na základce se to vědělo, že jsme z katolický rodiny, tak údajně – to mám zase zprostředkovaný od rodičů, protože mi nikdo neřikal – protože kdybychom se hlásili na střední školu s bráchou, tak nám nasázijou čtverky, pětky, takže by to nešlo. Takže jsme šli na učňák s bráchou.“ (muž, 45 let)

Ale i v těchto případech se respondenti snažili o dosažení vyššího vzdělání. Tím, že byli vyučeni a nastoupili do dělnických profesí, mohli se potom snáze dostat na střední školy, ať již na denní studium nebo studium při zaměstnání. Často však jim byl i s vyšším vzděláním odepřen přístup ke kvalifikovanějším pozicím.

„Protože člověk šel z výroby, tak to vzdělání nebylo až tak ideální prostředí na to studium.... Nicméně i teda školu jsem absolvoval úspěšně a jednu dobu jsem měl i prospěchový stipendium, takže to asi nebylo tak zlé. Jako na to, že člověk šel nějak tou cestou klikatou.“ (muž, 45 let)

„To bylo v šedesátým sedmým nebo tak nějak, to už se nějak uvolnilo, tak jsem se na tu školu nějak dostal, dělal jsem to při zaměstnání. Ale když už jsem měl diplom v kapse, tak jsem pořád dělal v údržbě vlastně a nemohl jsem sehnat místo.“ (muž, 65 let)

„A tak jsem se nemohla nikam dostat, tak jsem šla na učňovskou zemědělskou školu, internátní, to bylo v letech 1957 – 58. No a z té učňovské školy, to už byl odrazovej můstek, to už jsem se dostala, kam jsem potřebovala. To byl vždycky takovej nějaký – podmínka, kterou člověk musel absolvovat, aby se dostal dál.“ (žena, 60 let)

Závěr

Během výzkumu byly nastíněny otázky identity věřících, praktikujících katolíků, utvářené v kontextu socialistického (sekularizovaného) režimu, který se systematicky zbavoval jakýchkoliv opozičních skupin či myšlenkových proudů. Cílem nátlakových metod bylo vytvořit z věřících marginalizovanou skupinu outsiderů, stojících na okraji společnosti bez vlivu na společenský, politický či ekonomický život. Studie nastiňuje způsoby, jakými se věřící s touto vnucovanou identitou vyrovnávali, jakým způsobem chápali sami sebe a jaké životní strategie používali v rámci režimu a doby - pro zpracování této problematiky je metodologickým podkladem teorie labellingu. Těžiště práce leží v prezentaci emického hlediska nastíněné problematiky, pro které jsou hlavním zdrojem výpovědi respondentů získané v rámci empirického výzkumu. Respondenti, se kterými byly vedeny rozhovory si byli vědomi toho, že proces nálepkování má

vliv na jejich identitu různými způsoby. Ukazuje se, že vedle obecných neutralizačních strategií, které jsou vlastní i jiným skupinám outsiderů (skrývání své deviace, určité bojovné postoje vůči nepřátelskému okolí, hledání skupin osob se stejným stigmatem pro potřebu kontaktu s podobně vyloučenými ze společnosti) se klíčovým tématem pro respondenty stala otázka vzdělání, které jim mělo pomoci přinést vyšší společenský status se všemi jeho dopady a neutralizovat tak stigmatizující charakteristiky přisouzené identity.

Respondenti byli vybráni na základě nepravděpodobnostního výběru, takže práce není zamýšlena jako zobecňující, ale jako vysvětlující a deskriptivní.

Bibliografie

Arendtová, Hannah: *Původ totalitarismu I – III*, Praha, 1996.

Balík, Stanislav, Kabát, Michal: *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha, 2004.

Becker, Howard, S.: *Outsiders, Studies in the Sociology of Deviance*, New York, 1966.

Bloor, Michael, Frankland, Jane, Thomas, Michelle, Robson, Kate: *Focus Groups in Social Research*, Sage Publication Ltd., 2001.

Corbinová, Juliet, Strauss, Anselm: *Základy kvalitativního výzkumu*, Boskovice, 1999.

Fidelius, Petr: *Jazyk a moc*, Mnichov, 1983.

Gabzdilová, Soňa: *Komunistická strana Československa a školstvo na Slovensku v rokoch 1948 – 53* in Kárník, in Zdeněk, Kopeček, Michal: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. I, Praha, 2003.

Goffman, Erving: *Stigma: Poznámky o způsobech zvládání narušené identity*, Praha, 2003.

Hanuš, Jiří: *Tradice českého katolicismu ve 20. století*, Praha, 2005.

Havelka, Miloš, Tuček, Milan, Černý, Jiří, Hudema, Marek: *Skupinové mentality*, Praha, 2002.

Hendl, Jan: *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*, Praha, 2005.

Jiráček, Jan, Köpplová Barbara: *Média a společnost*, Praha, 2003.

Kabele, Jiří: *Výklady vládnutí v reálném socialismu*, Praha, 2004.

Kaplan, Karel: *Státní církevní politika 1948-1950* in *Stát a církev v roce 1950*, Brno, 2000.

Kopeček, Michal: *Obraz vnitřního nepřítel – revizionismus na stránkách Otázek míru a socialismu v letech 1958 – 1969* in Kárník, Zdeněk, Kopeček, Michal: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. I, Praha, 2003.

Miles, Matthew, B., Huberman, Michael, A. : *Qualitative Data Analysis*, New York, 1994.

Morgan, David L.: *Focus Groups as Qualitative Research*, Sage Publication, 1997.

Puchta, Claudia, Potter, Jonathan: *Focus Groups Practice*, Sage Publication, 2006.

- Sartori, Giovanni: *Teória demokracie*, Bratislava, 1993.
- Silverman, David: *Ako robiť kvalitatívny výskum*, Bratislava, 2005.
- Tomka, Miklós: *Marginalizace a opozice jako motivy izolacionismu a konzervatismu východoevropského katolicismu* in Hanuš, Jiří: *Náboženství v době společenských změn*, Brno, 1999.
- Tretera, Jiří Rajmund: *Nová právní situace církví a náboženských společností v roce 1950* in *Stát a církve v roce 1950*.
- Verdery, Katherine: *What Was Socialism, and What Comes Next?*, New Jersey, 1996.
- Wilson, Bryan: *Religion in Secular Society*, London, 1966.
- Wolcott, Harry, F.: *Writing up Qualitative Research*, Newbury Park, 1990.

Summary

Socialism as Secularized Society

To Be “a Churchgoer“ During Socialism – A Case Study

The paper analyzes the status of churchgoers (believers) in a socialist secularized society – the Czechoslovak Socialist Republic. This qualitative study was focused on the self-understanding of believers' own identity as the identity of a marginalized group members and on strategies developed by the churchgoers within social context. The theory of symbolic interactionism, developed by E. Goffman and H. Becker, is used to illustrate the labeling and the development of marginalized groups of outsiders within the social context of the socialist secularized society. The method used in the study were focused groups sittings. There were three sittings at which all the participants were Roman Catholics between the ages of 30 to 65, churchgoers from churchgoing families. The research reveals ways of becoming aware of one's identity and of being different among peers, colleagues and other people, and strategies used to interact – gaining respect among peers, strong bonding with the believer's community, hiding one's own faith away. A key topic then was also education as a way to reach a better status in society.

Mgr. Lucie Hlavinková

rhlavinka@quick.cz

Studující v doktorském programu Ústavu religionistiky FF MU Brno, A. Nováka 1, 602 00.

Oblasti zájmu: sociologie náboženství, sociologie jazyka a náboženství, kvalitativní výzkum, vztah náboženství a medicíny